

פרשת תזריע

מפי מו"ר הרב שמעון כהן שליט"א



בס"ד ניסן תשע"ו • גליון 142

ניתן לשלוח מייל לכתובת rephael.wasser@gmail.com ולקבל את הגיליון מידי שבוע לתיבת המייל

כשרות המאכל היא אבן יסוד בבנין החינוך

פרשת מאכלות אסורות משמשת בסיס להמשכת זרע קודש

ראשי פרקים:

המשכת הנפש לעובר היא עיקר הלידה ✦ טייס בחצרים שלא הצליח להירגע מ"אגרת הקודש" ✦ נסמכה פרשת תזריע למאכלות אסורות ✦ אדם נורמלי לא מכניס סכין ללועו ✦ שקצים ורמשים מרחיקים מתורה ומקנים מידות טובות ✦ פרשת מאכלות אסורות איננה רצפט אלקי ✦ "נפש בריאה בגוף בריא" או "גוף בריא בנפש בריאה" ✦ מעשה באורח שנתן סוכריה ✦ חלב הקאמפאניעס - מותר או אסור ✦ כיצד מגדלים דור נאמן לה' ולתורתו? ✦ כשיהודי אוכל מאכל אסור הוא מאבד את זהותו ✦ הגאולה העתידה תהיה באמצעות זכות ישראל

מקורות עיקריים:

אור החיים ויקרא יב, ב ✦ אגרת הקודש לרמב"ן פרק ד ✦ מסילת ישרים פרק יא פ
רש"ר הירש ויקרא יא, מו, מו-מז ✦ פנקסי הראי"ה ח"א פנקס ז, פט ✦ אגרות
משה יורה דעה ח"א סימן מז ✦ אגרות משה יורה דעה ח"ד סימן ה ✦ אגרות משה
יורה דעה ח"ב סימן לה ✦ שמונה קבצים קובץ א, קסא ✦ אור החיים ויקרא יב, ב

המשכת הנפש לעובר היא עיקר הלידה

פרשת תזריע פותחת בדיני יולדת, טומאתה וקרבנותיה, ולאחר מיכן באה מצוות מילה. אבל לפני הלידה ישנו תהליך של הריון. "אור החיים" הקדוש¹ מלמדנו שהלידה מתחילה בשעת המשכת הנפש, בשעת ההזרעה, וזו לשונו:

"ב' יצירות באדם יצירת הרוח ויצירת הגוף. והנה בעת ההזרעה אמרו ז"ל (זוהר קדושים ח"ג פ ע"א) כי כפי הכוונה אשר יכוין המזריע ימשיך לזרע הנפש, אם יחשוב מחשבות רעות ומזוהמות ימשיך לטפה נפש טמאה ואם יחשוב בטהרה ימשיך נפש קדושה. וצא ולמד (ברכות י ע"א) מבניו של הצדיק המופלא חזקיה המלך עליו השלום אשר נשא בת נביא ולצד שחשבה האשה בעבדי מרוך בלאדן המשיכה נפש רעה לב' בניה (סנהדרין קד ע"א). אם כן עיקר הלידה שהיא המשכת הנפש לעובר היא בשעת ההזרעה, וקודם לה מלפניה, כי אחר הוצאת הזרע כבר קדם כוח החושב שממנו יתהווה הזרע".

¹ אור החיים ויקרא יב, ב.

בתקופת ההריון האישה נדרשת לשמור שמירה יתירה לא לאכול מאכלים אסורים², ולא לראות מראות אסורות³, כי זה משפיע על התינוק. בתקופה זו עליה להשתדל לשמוע דברי תורה וקדושה, כדי שהולד יהיה ירא שמים⁴. אבל 'עיקר הלידה' היא במחשבות שהיו בשעת הייחוד⁵.

ממשך "אור החיים" הקדוש:

"והוא מאמר הכתוב 'כי תזריע וילדה', מודיע הכתוב כי עיקר הלידה היא בשעת ההזרעה, שכאשר תזריע כבר ילדה, והיה מה שהיה, אם נפש טהורה אם לא, ואין תקוה להפך מה שכבר הוא, ומעתה מה שיתעצם האדם בבחינת הלידה הוא בשעת ההזרעה, כי אז היא עיקר הלידה לבחינת הנפש שהוא העיקרית באדם, והוויות הדבר והמצאתו הגם שהוא נעלם תקרא לידה".

טייס בחצרים שלא הצליח להירגע מ"אגרת הקודש"

לאחר שעמדנו על נקודת הראשית שממנה מתחילה העבודה החינוכית של ההורים, נבקש להעמיק מעט מתוך התייחסות לסמיכות הפרשיות. פרשת תזריע באה אחרי פרשת שמיני החותמת בפרשיית מאכלות אסורות, האם יש קשר בין דיני מאכלות אסורות לדיני הטהרה של יולדת?

לפני מספר שנים התקשר אלי יהודי שלא הכרתי, טייס בחצרים, בחור אינטליגנט. הוא סיפר שהוא נמצא לפני חתונה, והוא מעוניין ללמוד אתי כדי להגיע מוכן לחתונה. אינני יודע מי הפנה אותו אלי, מדובר בבחור שאינו שומר תורה ומצוות, אבל הוא רצה להגיע לחתונה עם איזשהו מטען רוחני.

הזמנתי אותו הביתה וישבנו לדבר. השיחה היתה קולחת ונעימה, היא ארכה כמעט שעתיים, ובסופה ביקש הבחור בקשה שלא הייתי מוכן אליה, הוא שאל אם יש לי משהו שהוא יכול לקחת אתו לצבא ולקרוא. התלבטתי מעט ואז שלפתי את "אגרת הקודש" של הרמב"ן והגשתי לו. אני לא יודע מה עבר בראשי באותם רגעים, "אגרת הקודש" זה משהו עתיק, לפני כשמונה מאות שנה, מתבקש היה להביא לו משהו קצת יותר עדכני-עכשווי, שיהיה מתאים לשפה ולסגנון. ניסיתי להתקשר אליו כדי להסביר לו שבטעות נתתי לו משהו שהוא לא רלוונטי, אבל משום מה לא הצלחתי להשיג אותו. מכיוון שקבענו להיפגש שוב יומיים אחר כך, תכננתי להתנצל בתחילת הפגישה. כעבור יומיים קיבלתי הודעה מהחייל שהוא לא יגיע לפגישה. הצטערתי, הבנתי שכנראה "אגרת הקודש" של הרמב"ן סתמה את הגולל...

כך חשבתי, אבל כעבור שלושה ימים התברר, שבאותו לילה הבחור קרא את הספר מכריכה לכריכה, הוא לא יכול היה להירדם בלי ללמוד את הספר מתחילתו ועד סופו, ולמחרת הוא ביקש יום חופש מהצבא כדי

² ראה אור זרוע הלכות שבת סימן מח.

³ ראה "מעבר יבק" שפתי צדק מאמר א, פרק ה, שכתב: "וראוי לאשה שתזהר בימי עבודה שלא ללכת וגם לא להסתכל במקום עבירה, וכל שכן שתשמור עצמה מכל טינוף חטא, יען כי העובר במעיה צופה ומביט ויודע הרבה, כהיה עוברא דרבי יהושע בן חנניה ודומיהן".

⁴ ראה "פלא יועץ" ערך תורה, שכתב: "ומי שרוצה לזכות את בניו לכתרה של תורה, צריך להשתדל עליהם מן הבטן ומן ההריון שיקדשו עצמם בשעת תשיש ויחשבו בגדולי הדורות, וליבם למו אב שבשמים יצעק שיתן להם זרע קודש, זרע אנשים שלמים במדות ובדעות, והמה חכמים מחוכמים. ויתפלל אל השם תמיד קודם ההריון ואחר ההריון והלידה, אב ואם, תפילה מפיהם לא יפסקו, ויחלקו מעות לתלמידי חכמים ויבקשו מהם שיתפללו על זרעם.

ובזמן ההריון תשתדל האישה לשמע קול התורה, וכן אחר הלידה יושיבו הולד במקום תורה, וכמו שאמרו על מאי דתן (אבות פ"ב, ב"ח): רבי יהושע בן חנניה אשרי יולדתו, שאמו גרמה לו שיהיה חכם גדול, שבזמן היותה הולכת לבית המדרש לשמע דברי תורה, והיתה אומרת לחכמים, בקשו על הולד שבמעי שיהא חכם. וכשילדה, הולכה עריסתו לבית המדרש כדי שישמע דברי תורה ויקבעו במוחו".

⁵ ראה גם מנורת המאור פרק י', נישואי אשה.

לחזור על הספר פעם נוספת. אחרי שלושה ימים הוא הגיע אליי נפעם ואמר לי: תשמע, עברתי על הספר פעמיים, הוא נגע בנקודות הכי פנימיות שבאישיותי, אני לא מצליח להירגע ממה שקראתי.

נסמכה פרשת תזריע למאכלות אסורות

"אגרת הקודש" היא אגרת שמוקדשת לקדושת הזיווג, כולה קדושה טהרה. הרמב"ן מדבר שם על המדרגות השונות שבבריאה - דצח"מ - דומם, צומח, חי ומדבר. הצומח נאכל על ידי החי ומתמזג באיבריו, כשבהמה אוכלת מן הצומח היא מעלה אותו למדרגה עליונה יותר, והבהמה נאכלת על ידי האדם, היא מתפרקת ומתמזגת עם גופו. מדובר בתהליך שנוגע לתנועה העולמית כולה, העולם נמצא בתהליך של התעלות.

הגמרא בפסחים אומרת שלעם הארץ אסור לאכול בשר, כי הבהמה מוכנה למסור את הנפש ולהיות חלק מגוף האדם רק כשהאדם הוא אדם, אבל אם הוא מנהל את חייו כבהמה, אז ההשקעה לא משתלמת, הבהמה לא מוכנה למות כדי להישאר בהמה⁶. אומר הרמב"ן⁷:

"ואחר הקדמה זו, דע שבהיות הדם מזון הגוף ונהפך לגוף, והדם הוא כפי טבע המזון שנעשה ממנו, ראוי לך לדעת כי בהיות המזון עב ועכור יהיה הדם הנעשה ממנו עב ועכור, ואם המזון הוא נקי זך וטהור יהיה הדם כמותו. ולפיכך הבדילנו יתברך בתורתו הקדושה מכמה מאכלות אסורות שאסר אותם עלינו, קצתם מטמטמין את הלב כחלב ודם, וקצתם שמעזין את הפנים כחיות ועופות ובהמות הדורסין, וקצתם שסוגרין דלתי התבונה והחכמה כארנבת ושפן וחזיר ודומיהן, וקצתן שמולדין כמה מיני חלאים קשים ורעים כשרצי הארץ והמים. סוף דבר על כולם אמר 'אל תשקצו את נפשותיכם' (ויקרא יא, מג), הרי הודיע כי כל אלו הדברים נתעבים ונמאסים ועושין דם רע מוכן לכמה פורעניות...

והנני מוסר בידך מפתח גדול. דע כי בהיות הדבר כמו שאנו אומרים, סמך השם יתברך בתורתו הקדושה פרשת אישה כי תזריע למאכלות אסורות, ואמר 'ולהבדיל בין הטמא ובין הטהור ובין החיה הנאכלת ובין החיה אשר לא תאכל' (ויקרא יא, מז), וסמך ליה 'אשה כי תזריע', וסמך מצד אחר פרשת נגעים.

ואלו הג' פרשיות לסודות נפלאים. ופרשה כי תזריע באמצע, להודיע שאם יבדל אדם מן המאכלות הרעים הויין לו בנים הגונים קדושים וטהורים, ואם לאו הרי נגעים מתחדשים עליהם מצד טיפת הזרע שהיתה מאותן מאכלות האסורות והמשוקצות.

כשאדם אוכל חלב ודם, זה מטמטם את ליבו ומעכב את כל ההתפתחות השכלית שלו, הוא הופך להיות חייתי, ובסופו של דבר זה עתיד לפגוע גם בזרעו. ומנגד מי שמקדש את עצמו במאכל, יהיו לו בנים הגונים.

⁶ ראה דברי מרן הרב קוק ב"חזון הצמחונות והשלום" (אות ג) שכתב: "בבא היתר התורה לאכילת בשר, אחרי קדושת המצוות במתן תורה, האריכה בהצעת הדברים: 'ואמרת אוכלה בשר, כי תאווה נפשך לאכול בשר, בכל אות נפשך תאכל בשר' (דברים יב, כ). יש כאן גערת-חכם נסתרת והערה גבולית. כלומר, כל זמן שמוסריותך הפנימית לא תקוץ באכילת בשר בעלי חיים, כמו שכבר אתה קץ מבשר אדם, שעל כן לא הוצרכה תורה לכתוב עליו איסור מפורש, שאין האדם צריך אזהרה על מה שקנה לו כבר מושג טבעי בזה, שזהו כמפורש, שבבא התור של מצב המוסרי האנושי לשקץ בשר בעלי חיים, מפני הגעל המוסרי שיש בו, הלא אז לא תאווה כלל נפשך לאכול בשר ולא תאכל, שהרי 'דברי תורה נדרשים מכלל לאו הן ומכלל הן לאו' (ספרי ורש"י דברים יא, כא). וחז"ל העירו שאכילת בשר הותרה בהיתר של קושי, ואמרו: 'עם הארץ אסור לאכול בשר' (פסחים מט ע"א), "זאת תורת הבהמה והעוף" (ויקרא יא, מו) - כל העוסק בתורה, מותר לאכול בשר בהמה ועוף, וכל שאינו עוסק בתורה, אסור לאכול בשר בהמה ועוף" (פסחים שם).

⁷ אגרת הקודש לרמב"ן פרק ד.

בעולם הצומח, המחקרים מלמדים שמוזיקה שמושמעת ברקע בסמוך לצמחים משפיעה על טיב הצמיחה לטוב ולמוטב. ואם כך בעולם הצומח, על אחת כמה וכמה שהדברים נכונים בנוגע לאדם.

אדם נורמלי לא מכניס סכין ללועו

השפעת המאכל על נפש האדם ועל זרעו מבוארת ביתר הרחבה בדברי הרמח"ל⁸ בספר "מסילת ישרים"⁹ בדבריו על מידת הנקיות, וזו לשונו:

"והמדריגה השלישית אחר הגזל והעריות לענין החמדה, הנה הוא איסור המאכלות, בין בענין הטריפות עצמם, בין בענין תערובותיהן, בין בענין בשר בחלב או חלב ודם וענין בישולי גוים, וענין געולי גוים, יין נסכם וסתם יינם. כל אלה הנקיות בהם צריך דקדוק גדול וצריך חיזוק, כי יש תאוות הלב המתאוה במאכלים הטובים וחסרון הכיס באיסורי התערובות וכיוצא בזה. ופרטיהם רבים ככל דיניהם הידועים והמבוארים בספרי הפוסקים. והמקיל בהם במקום שאמרו להחמיר, אינו אלא משחית לנפשו.

וכך אמרו (בספרא שמיני): 'לא תטמאו בהם ונטמאתם בהם' (ויקרא יא, מג), אם מטמאים אתם בהם, סופכם לטמא בהם, והיינו, כי המאכלות האסורות מכניסים טומאה בליבו ובנפשו של אדם עד שקדושתו של המקום ברוך הוא מסתלקת ומתרחקת ממנו. והוא מה שאמרו בש"ס גם כן (יומא לט): 'ונטמאתם בהם', אל תיקרי ונטמאתם, אלא ונטמתם, שהעבירה מטממת ליבו של אדם, כי מסלקת ממנו הדיעה האמיתית ורוח השכל שהקדוש ברוך הוא נותן לחסידים, כמו שאמר הכתוב: 'כי ה' יתן חכמה' (משלי ב, ו), והנה הוא נשאר בהמיי וחומרי משוקע בגסות העולם - הזה. והמאכלות האסורות יתירות בזה על כל האיסורין, כיוון שהם נכנסים בגופו של האדם ממש ונעשים בשר מבשרו".

המאכלים האסורים הופכים להיות חלק מגוף האדם, ויש לזה השפעה על ההתפתחות הנפשית שלו, לכן ממשיך הרמח"ל ואומר:

"והנה מי שיש לו מוח בקדקודו, יחשוב איסורי המאכל כמאכלים הארסיים או כמאכל שנתערב בו איזה דבר ארסי. כי הנה אם דבר זה יארע, היקל אדם על עצמו לאכול ממנו אם יישאר לו בו איזה בית מיחוש, ואפילו חששא קטנה? ודאי שלא יקל. ואם יקל, לא יהיה נחשב אלא לשוטה גמור - אף איסור המאכל כבר בארנו, שהוא ארס ממש ללב ולנפש. אם כן מי איפוא יהיה המיקל במקום

⁸ רבי משה חיים לוצאטו (רמח"ל) (פדובה שבאיטליה), התס"ז-התק"ו - בצעירותו למד תורה מפי רבי ישעיהו באסאן, שחיבב אותו מאוד. בשנת התפ"ב, בהיותו בן חמש-עשרה, עזב רבו את פדובה ועבר לכהן ברבנות בריג'יו. עם עזיבת רבו עבר הרמח"ל ללמוד לבדו בביתו, והצטרף לחבורת צעירים בשם "מבקשי ה'" שעסקה בלימוד קבלה בצוותא. בגיל ארבע עשרה ידע בעל-פה את כל מסכתות הש"ס, את ספר הזוהר ואת כל כתבי האר"י. בשנת התפ"ו הוסמך הרמח"ל לרבנות בצוותא עם ידידו המבוגר ממנו רבי משה דוד ואל"י. הוא הועמד בראש חבורת "מבקשי ה'", והם קבעו לעצמם תקנות מיוחדות רבות לסדר הלימוד בבית מדרשם. בראש חודש סיון התפ"ז זכה הרמח"ל להתגלות רוחנית של "מגיד" שגילה לו סודות קבליים רבים. רבים, ובכללם משכילים נודעים, צבאו על פתח בית מדרשו של הרמח"ל כדי לשמוע תורה מפיו עד שלא היה מקום להכיל את כולם. למרות ההתנגדות הרבה שהיתה לו בימי חייו הקצרים (ל"ט שנים), השפעתו על התנועות היהודיות השונות מזמנו ועד היום רבה ביותר. חיבר ספרים רבים בנושאים שונים בנגלה ובנסתר, בהם: "אדיר במרום" - ביאור עמוק על ה"אידרא רבא", "דעת תבונות" - ויכוח בין הנשמה והשכל בעניינים שונים, "דרך ה'" - ענייני אמונה ועבודת ה', "דרך תבונות" - הדרכה בדרכי התלמוד וביסודות הפילפול, "חוקר ומקובל" - הוכחת אמיתות הזוהר והקבלה, "קל"ח פתחי חכמה" - חיבור מקיף בתורת הקבלה, ועוד. המפורסם ביותר מבין ספריו הוא הספר "מסילת ישרים" הסולל מסילה ישרה בענייני מוסר ויראת ה'.

⁹ מסילת ישרים פרק יא.

חששא של איסור אם בעל שכל הוא. ועל דבר זה נאמר: 'ושמת סכין בלועיך אם בעל נפש אתה' (משלי כג, ב)."

אם אדם היה יודע איזו השפעה הרסנית יש למאכלות האסורות על נפש האדם הוא בודאי היה נמנע מאכילתם. אדם נורמלי לא מכניס סכין ללועו, אדם נורמלי לא נוגע בדבר שהוא ספק רעל!

שקצים ורמשים מרחיקים מתורה ומקנים מידות טובות

מכאן אנו מגיעים לדבריו הנפלאים של רבי שמשון בן רפאל הירש¹⁰, הרש"ר הירש¹¹, בביאורו לפרשיית מאכלות אסורות שבפרשה הקודמת, וכה דבריו:

"אכילת מאכלות אסורות מגבירה את התאוה להנאות אסורות. יחד עם זה היא מביאה טומאה לכלל האישיות. כבר ביארנו פעמים אחדות, שטומאה היא חוסר חירות מוסרית. היא שיתוק הרצון המוסרי החופשי, שנועד להשתלט על כוח התאוה. הרצון החופשי הוא תנאי יסוד לקדושה - שהיא מטרת השיא של השלמות המוסרית; ואין קדוש אלא מי שמוכן - מתוך שמחה ובלא מאבק - לקיים את דרישות הרצון האלקי. על הרצון החופשי להתנגד לתאוה, המוליכה את האדם בדרכים לא מוסריות; ואכילת מאכלות אסורות משתקת רצון זה.

נמצא, שאכילה זו משחיתה את הווייתנו הנפשית משתי בחינות: היא מביאה לידי שיקוץ נפש - מעוררת ומגבירה מאוויים לא מוסריים; יחד עם זה היא גם מביאה לידי טומאה; שהרי היא משתקת את הרצון המוסרי החופשי, שנועד להשתלט על אותם מאוויים."

אכילת שקצים ורמשים משפיעה על נפש האדם וגורמת לו לקוץ בדברי תורה ולהתרחק מדרכי ההנהגה האלקית. יחד עם זאת השקצים והרמשים מחנכים את האדם למידות טובות, הוא רואה את המאכלים האסורים, והוא צריך להתאפק. מטבע הדברים מתחוללת בקרבו מלחמה פנימית ואולי גם תוקף אותו איזה בולמוס, והוא צריך לעמוד מנגד. עינינו הרואות שאנשים לא עומדים מנגד כשמדובר במאכלים שכולם מודים שהם מזיקים לבריאות, ואף על פי כן אנשים לא מתנזרים מהם. והנה אצל ישראל יש דרישה גדולה יותר, והיא: לחנך את עצמו לסרב לדברים אסורים, לא כי הם רעילים לגוף אלא בגלל שהם משפיעים לרעה על הנפש והקב"ה ציוה לא לאכול אותם.

¹⁰ הרב שמשון בן רפאל הירש (רש"ר הירש) (גרמניה), התקס"ח-התרמ"ט - מהבולטים שבמנהיגי היהדות באירופה ומחשובי פרשני המקרא האחרונים. אבי שיטת "תורה עם דרך ארץ". בילדותו למד תורה מפי סבו ואביו. בהמשך אחת מהדמויות שהשפיעו עליו מאוד, היה הרב יצחק ברנייס, רבה של המבורג. בגיל עשרים נסע אל ישיבתו של רבי יעקב עטלינגר, בעל ה"ערוך לנר", ולאחר שנתיים וחצי בלבד של לימודים קיבל ממנו היתר הוראה. עם פרישת רבה של דוכסות אולדנבורג, נתמנה הרש"ר הירש בהמלצתו למחליפו והוא רק בן עשרים ושתיים. בתקופה זו התפלמס בחריפות עם מנהיגים רפורמים, וכן עם שונאי תנ"ך נוצריים, וחיבר את ספרו "חורב" על הסברת טעמי המצוות ומיון לסוגיהן. קודם לכן פרסם חוברת בשם "אגרות צפון". בשנת התר"א מונה לרבם של שני המחוזות המערביים של ממלכת הנובר, אורין ואוסנאבריק, ועבר להתגורר באמדה. שם המשיך בפעילותו הפולמוסית נגד הרפורמה תחת הסיסמה "האמת מתקיימת. השקר לא מתקיים", וכן הרבה לעסוק בחינוך ובגמילות חסדים. כעבור שש שנים נקרא לכהן כרבה הראשי של מורביה, משרה שלא היתה לה מקבילה באירופה מבחינת הסמכויות שניתנו לנושא בה. ממקום מושבו בניקלשבורג היה אחראי על חמישים ושתיים קהילות. בשנת התרי"א החליט לנטוש רבנות חשובה זו לטובת קהילת פרנקפורט, שם הקים בית ספר תיכון בו שולבו לימודי חול ולימודי קודש - "תורה עם דרך ארץ". בפרנקפורט חיבר הרב הירש את פירושו לתורה, לסידור התפילה ולספר תהלים. בתקופה זו עמד בראש המערכה להפרדת הקהילה האורתודוקסית מהקהילה הכללית, שנטתה לרפורמיות. הרב הירש התנגד נחרצות לראשוני חבית ציון ולרעיון החדש של הלאומיות היהודית כמטרה לגאולת העם, אף בצביונה הדתי.

¹¹ רש"ר הירש ויקרא יא, מג.

אדם שנמצא לפני קידוש בשבת, או לפני הבדלה במוצאי שבת, אסור לו לאכול, הוא צריך להתאפק. ויש גם צומות, ביום צום אדם צריך להתאפק יום שלם. אדם שידוע להתאפק הוא אדם ששולט ביצריו, יש לו חירות מוסרית והוא מסוגל לנתב את הרצון שלו לפי השאיפות שלו.

פרשת מאכלות אסורות איננה רצפט אלקי

בהמשך מבאר הרש"ר הירש¹² שפרשת מאכלות אסורות איננה פרשיה בריאותית שמלמדת אותנו כיצד לשמור על גופנו, אלא פרשיה אלקית ששייכת לעבודת ה', וזו לשונו:

"לאחר כל אלה הרי ברור ללא ספק, שטעם מצוות אלה איננו הבריאות הגופנית, אלא השלמות המוסרית של נפשותינו. כל הדיבורים על חוקי ה'דיאטה' של תורת משה - החשובים, כביכול, רק לשעתם ולמקומם - בטלים מאליהם על ידי דברי התורה עצמה. לא בריאותנו הגופנית, אלא בריאותה הרוחנית והמוסרית של נשמתנו היא שתובטח על ידי קיום מצוות אלה. הן הן השומרות על החושניות הגופנית מפני מאווים בהמיים עזים; והן המגינות על הרצון הרוחני והמוסרי - לבל יקהה ולבל ישותק. אף הן מדגישות בפנינו את תנאי היסוד לקיום תפקידנו. עלינו לקיים את גופנו החושני בִּשְׁבִיל הצר של טהרה חיה; היא שתכשיר את הגוף להיות עבד נשמע לנשמה האלקית".

פרשת מאכלות אסורות איננה רצפט אלקי שמלמד אותנו על המכניזם של הגוף, התכלית של מצוות ה' יתברך איננה שמירת האדם על בריאות גופו אלא הרבה מעבר, אדם מישראל נדרש לשמור על הקוד האתי המוסרי שהקב"ה הטביע בו.

בעלי חיים, אם הם אוכלים משדה של משהו אחר או מאוכל שהונח לפני חבריהם, מצדם אין בזה שום פגם, אין להם שליטה על זה. אבל מבני אדם נדרשת שליטה, הם צריכים לרסן את עצמם ולסמן בצורה ברורה את הגבולות. לפעמים יש בלבול במושגים, אנשים נכשלים ועוטפים את הכישלון שלהם בכל מיני מילים יפות כמו 'השלמת ציוד' או 'לפלח', 'להגניב' ו'לסחוב'. בשנים האחרונות זה הפך להיות מושג שיווקי - 'חטיף'. הילד שואל אם הוא יכול לאכול 'חטיף'. חטיף זה מלשון לחטוף, ואסור לחטוף! כשמשתמשים במושגים מהסוג הזה זה עלול להשפיע על הנפש, אנחנו צריכים להיזהר בלשונו.

"נפש בריאה בגוף בריא" או "גוף בריא בנפש בריאה"

מִן הַרְבֵּה קוֹק כּוֹתֵב בְּאַחַד מִפְּנִקְסִיוֹ¹³:

"האמרה הרומית אומרת: נפש בריאה בגוף בריא, והאמרה הישראלית: גוף בריא בנפש בריאה, וביתר דיוק נאמר, שהאמרה הישראלית היא אומרת שנפש בריאה בגוף בריא יבא רק על ידי המהלך של גוף בריא בנפש בריאה".

שמירת הגוף היא דבר חשוב, אבל אסור לנו לעבוד את הגוף. שמירת הגוף צריכה לבוא מתוך עבודת ה'. כשאדם לומד הלכות דעות והלכות יסודי התורה לרמב"ם ומתוך כך הוא מגיע גם לשליטה הרפואית של הרמב"ם, זה נפלא, אבל אם הוא הולך לשמוע הרצאות ב'שיטתו הרפואית של הרמב"ם' בלי שום חיבור לתורה, אז העיקר חסר מן הספר. הרמב"ם, נודע כרופא מומחה ומפורסם, וכתב ספרות ענפה במדע הרפואה. הרמב"ם כתב אחד עשר ספרי רפואה ובין המלצותיו הרפואיות ישנן רבות המקובלות עד ימינו.

¹² רש"ר הירש ויקרא יא, מו-מז.

¹³ פנקסי הראי"ה ח"א פנקס ז, פט.

אבל מי שבאמת רוצה להיות תלמיד נאמן לשיטתו של הרמב"ם צריך ללמוד גם את שיטתו הבריאותית של הרמב"ם בהלכות טוען ונטען ובהלכות גזלה ואבדה.

מעשה באורח שנתן סוכריה

שמעתי פעם על חבר שאינו שומר תורה ומצוות שהגיע לביקור אצל משפחה דתית, וכיבד את אחד הילדים הקטנים בסוכריה. הילד קיבל את הסוכריה בשמחה, ובמקום לפתוח ולאכול, שאל בטבעיות אם יש עליה חותמת כשרות ואם היא חלבית. האורח הקשיב לשאלותיו של הילד ועמד נפעם, דרכו של עולם היא שכשילד מקבל סוכריה הוא מזדרז לאכול אותה, והנה הילד שלפניו מקבל את הסוכריה לידו והיא לא נכנסת מיד לפה, היא צריכה לעבור מבדק, היא צריכה להיות ראויה להיכנס לפה של יהודי. האורח יצא מביתה של המשפחה כשכולו מהורהר, הוא התחיל לחשוב על המשמעות של להיות אדם דתי, והחליט להתחיל להתקרב. כשילד מתרגל לשאול על דברים שהוא מקבל אם יש להם הכשר, זה מחנך אותו לאיפוק.

חלב הקאמפאניעס – מותר או אסור

בשו"ת "אגרות משה" ישנה תשובה נפלאה של הגאון רבי משה פיינשטיין בנוגע לחלב הקאמפאניעס (החברות), חלב שנעשה בפיקוח ממשלתי. יש כלל בהלכות כשרות, חלב שנחלב בידי גוי ולא היה אדם מישראל נוכח בשעת החליבה, החלב אסור באכילה ומותר בהנאה. החשש הוא שמא עירב בו הגוי חלב של בהמה טמאה. אין צרך שהישראל יהיה נוכח ממש בשעת החליבה, אלא די בזה שהישראל יכול לראות את הגוי. לכן, אפילו אם היה הגוי חולב בביתו והישראל יושב בחוץ, אם הישראל יכול לראותו באיזה אופן שהוא, החלב מותר. לאור זאת מכריע רבי משה פיינשטיין, שבמקום שיש פיקוח ממשלתי על הרכיבים וקיים איסור להכניס חלב אחר, מותר לסמוך על זה להלכה, "ובדבר החלב של הקאמפאניעס (החברות) במדינתנו אשר יש פקוח הממשלה ואם יערבו חלב בהמה טמאה יענשו וגם יסגירו את העסק שלהם שלכן ודאי מירתתי (מפחדים) מלערב, יש טעם גדול להתיר אף בלא שיטת הפרי חדש משום דהעיקר ידיעה ברורה הוא כראיה ממש"¹⁴.

אם כן יש 'חלב נכרי' שהוא אסור ויש 'חלב החברות' שיש טעם גדול להתירו, אבל למעשה "לבעלי נפש ראוי להחמיר ואין בזה משום יוהרא"¹⁵. ובתשובה מאוחרת יותר אנו מוצאים הסתייגות נוספת של בעל ה"אגרות משה", שם כתב שההיתר "הוא רק בשעת הדחק... ולא בשביל יוקר מעט"¹⁶.

¹⁴ אגרות משה יורה דעה ח"א סימן מז, תשובה משנת תשי"ד.

¹⁵ אגרות משה שם.

¹⁶ אגרות משה יורה דעה ח"ד סימן ה, תשובה משנת תשכ"ח.

למעשה כיום ארגוני הכשרות האורתודוקסיים בארצות הברית (כגון ה-OU שהוא הגדול מביניהם) סומכים על היתרו של הגר"מ פיינשטיין, אך עבור המחמירים, מסמנים בסימן חלב ישראל, מוצרי חלב הכשרים גם לדעתם. בישראל הבדצ"ם אינם נותנים הכשר למוצרים המיוצרים בחלב נוכרי, כיוון שחלב ישראל מצוי ואפילו יותר מחלב נוכרי. גם באירופה אין הבדצ"ם נותנים הכשר למוצרים המכילים חלב נוכרי. כמו כן הרבנות הראשית לישראל אינה מאשרת כשרות של מוצרי יבוא המכילים חלב נוכרי, אך מאשרת, תוך סימון, מוצרים המכילים אבקת חלב נוכרי.

כיצד מגדלים דור נאמן לה' ולתורתו?

תשובה נוספת בנושא זה נשלחה לרב יוסף דוד ליינר מברוקלין, ושם מדובר על שימוש ב'חלב החברות' במטבח של ישיבה קטנה. בתשובה זו, כמו בתשובות רבות נוספות, מתגלית דמותו החינוכית של הגאון רבי משה פיינשטיין, וכה לשון תשובתו¹⁷:

"בדבר חלב הקאמפאניעס (החברות) שבמדינתנו, שבארתי בספר אגרות משה (סימן מז בחלק יורה דעה) שליכא איסור חלב שחלבו עכו"ם ואין ישראל רואהו, אבל מכל מקום מן הראוי לבעלי נפש להחמיר, שמטעם זה ודאי ראוי למנהלי ישיבות קטנות שיתנו להתלמידים חלב של אלו הקאמפאניעס שמעמידין ישראל לראות החליבה, ואף שהוא ביקור מעט שלהישיבות עולה זה סך גדול במשך השנה והמצב של הישיבות דחוק בשנים אלו שבשביל זה מקילים באיזו ישיבות, מכל מקום כדאי להחמיר כי גם זה הוא מענייני חינוך ולימוד שידעו שכדאי וראוי לבני תורה להחמיר אף כשיש רק חשש איסור, דמזה יתבוננו לראות איך לירא מאיסורין, וכל הוצאות הישיבה הרי הוא כדי לחנך דור נאמן לה' ולתורתו, ומענייני חינוך אין לצמצם.

אבל במקומות הרחוקות שאין שם קאמפאניעס מחלב שישאל רואהו, והוא דבר קשה מאד להשיג חלב שישאל רואה בשעת החליבה אף ליחידים אין להם להחמיר".

מוסד חינוכי לא יכול לחנך לזה שקונים דבר שהוא פחות טוב כי הוא יותר זול, כל מהותו של מוסד חינוכי הוא לחנך להידור והקפדה במצוות.

נמצאנו למדים, שפרשת מאכלות אסורות יוצרת תהליך חינוכי שמלווה את האדם מראשית יצירתו, וכשאין הקפדה על כך, עלולים להגיע לנגע צרעת.

כשיהודי אוכל מאכל אסור הוא מאבד את זהותו

מלבד הקומה הפרטית, ישנה קומה רוחנית לאומית שנבנית על ידי פרשיית המאכלות האסורות. כך כותב מרן הרב קוק בספר "שמונה קבצים"¹⁸, וזו לשונו:

"יסוד גדול הוא בחינוכה של האומה הישראלית, חקיקת רוחה על פי מצבה המיוחדת. המאכלים - מאכלים שלה, מתאימים הם לרוחה פנימה, האסורים לה מטשטשים הם את הרוח... דבר זה מיוחד לישראל. המאכלות האסורות מטמטמות את הלב, מאבדות את הרושם של ציור החיים המיוחדים לישראל, הקדושה הישראלית מטשטשת על ידם, ושוב אין כוחות הנפש מתקשרים בתכונה ישראלית. והיחידים הללו נעשים כמו אברים, שתוכן החיים הפנימיים של האומה בעומק הרגשותיה איננו נכנס בתוכן, נשמתם נפגמת. אין ליחיד שבישראל נשמה, כי אם לקוחה מכללות האומה, זאת היא הסגולה של גוי אחד בארץ. הוי מי יגלה את פני הלוט, יראו ויכירו כמה צריך לכבד כל חוק ודין".

לכל עם יש מאכל מסורתי לאומי משלו, ולמאכל יש השפעה דרמטית על האופי התרבותי והרוחני של העם. כשאדם מישראל אוכל מאכל אסור, הוא מאבד את הזהות הישראלית שבו.

¹⁷ אגרות משה יורה דעה ח"ב סימן לה.

¹⁸ שמונה קבצים קובץ א, קסא.

הגאולה העתידה תהיה באמצעות זכות ישראל

נסיים בדבריו הנפלאים של רבי חיים בן עטר, בעל "אור החיים" הקדוש¹⁹, שמחבר אותנו אל הגאולה האחרונה שעתידה לבוא על עם ישראל, וכותב:

"עוד ירמוז הכתוב על כנסת ישראל אשר מצינו שנקראת 'אישה' בדברי הנביאים, דכתיב: 'כי בועליך עושיך' (ישעיה נד, ה), וכתב: 'ואשת נעורים' (ישעיה נד, ו), וכתב: 'וארשתיך לי' וגו' (הושע ב, כא), 'איזה ספר כריתות' וגו' (ישעיה נ, א).

ועליה אומר הכתוב: 'אשה כי תזריע', פירוש הזרעת מצוות ומעשים טובים, על דרך אומרו: 'זרעו לכם לצדקה' (הושע י, יב).

'יולדה זכר', פירוש תהיה הולדתה זכר, פירוש דע כי בחינת הזכר היא בחינה עליונה מבחינת הנקבה והתורה מיחסת בחינות העליונות בבחינת הזכר, והודיע הכתוב כי אם כנסת ישראל תזריע ודאי שתוליד הדרגות עליונות.

והוא מאמרם רז"ל (סנהדרין צח ע"א), עוצם הפלגת הפלאות אשר יפליא ה' בביאת הגואל אם ישראל יזכו על ידי מעשיהם הכשרים, ויכוין להבדיל בין הגאולה המחוכה לגאולה שעברה של מצרים שהיו ישראל ערום ועריה.

גם אמר הכתוב: 'גוי מקרב גוי' (דברים ד, לד), ואותה גאולה תכליתה לא עמד כי נחרב הבית וגלו והיה מה שהיה, ואין טובה זו בבחינת זכר, אבל הגאולה העתידה לצד שעל כל פנים תהיה באמצעות זכות ישראל, לו יהיה שלא יהיו ראויים, אף על פי כן באמצעות אורך הגלות ועסק התורה, דכתיב: 'לא תשכח מפי זרעו' (דברים לא, כא), על כל פנים תהיה הגאולה בבחינת זכר, ועמדה לנצח".

גאולת ישראל בא תבוא, אפילו אם לא יהיו ראויים, כיוון שתהיה תורה ויהיו מצוות. התהליך הזה שעובר על הפרטים באומה ועל האומה בכללה שייך לחיבור שבין פרשת שמייני לפרשת מצורע ומתחיל בנקודת הייחוד וההזרעה. האומה שומרת על טהרת נפשה ונמנעת ממאכלות אסורות, ומתוך כך היא מגיעה לייחוד העליון ולגאולה השלמה.

¹⁹ אור החיים ויקרא יב, ב.